

Державний, національний, народний суверенітет в умовах глобалізації

Світлана ПИСАРЕНКО

Про загрози й виклики суверенітету України в умовах глобалізації і те, як убезпечитися від їхніх негативних наслідків шляхом оновлення Конституції, вели дискусію вчені в рамках науково-методологічного семінару, організованого Інститутом держави і права ім. В. М. Корецького, про що ми повідомляли в попередньому випуску журналу. Нині пропонуємо увазі читачів детальніше ознайомитися з висловленими позиціями, порушеними проблемами, котрі потребують розв'язання. Переконані, що дискусія зацікавить читачку аудиторію. Запрошуємо науковців, політиків, державних і громадських діячів, усіх, кому не байдужа доля країни та її суверенітету, до розмови. 20-річчя незалежності України та 15-річчя Конституції, новий конституційний процес, виклики глобалізації – достатні приводи для відвертої розмови про майбутнє.

Реальна влада виявилася відірваною від народу

Юрій ШЕМШУЧЕНКО,
академік НАН України,
директор Інституту держави
і права ім. В. М. Корецького
НАН України:

– В умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів класичне розуміння державного суверенітету знову стало об'єктом критики з бо-

ку представників теорії так званого обмеженого або розмитого суверенітету. Вони вважають, що нині нема жодної держави, котра має абсолютний суверенітет.

Це пов'язано з низкою чинників, на які наштовхується будь-яка національна держава, зокрема членство в міжнародних організаціях, примат міжнародного права над національним тощо. Тож деякі з них пророкують кінець державного, національного суверенітету.

Звісно, суверенітет не є константою. Як і кожне суспільне явище, він зазнає істотних революційних впливів, зокрема під тиском глобалізаційних та інтеграційних процесів. Але це не означає втрати ним політико-правової цінності. Зокрема, входячи до міждержавних, міжнародних організацій, об'єднань, наприклад, до Європейського Союзу, що нас нині дуже цікавить, держави не передають свій суверенітет. І про це вже досить багато сказано. По суті, йдеться тільки про передачу відповідних суверенних прав для

досягнення спільних економічних, екологічних та інших цілей. Точніше кажучи, – про передачу права на здійснення відповідної функції міжнародній організації.

Зрозуміло, що державний суверенітет є основою суверенних прав, але суверенні права поширюються й за межі державної території. Суверенні права держави можуть бути обмежені нормами міжнародного права, договором чи міжнародним звичаєм; держави можуть добровільно обмежити їх здійснення в односторонньому порядку. Але суверенітет не зникає. Бо без нього має зникнути й сама держава.

Пропозиції відмовитися від державного суверенітету рівнозначні відмові від територіальної цілісності країни і права бути господарем у своєму домі. Саме з цих постулатів, я сказав би, доктрин виходить чинна Конституція України. Вона не містить визначення самого поняття державного суверенітету на відміну від Декларації про дер-

жавний суверенітет України. Але Конституція вказує на принципові засади, принципові ознаки державного суверенітету. А саме те, що Україна є суверенною, незалежною державою, її суверенітет поширюється на всю територію. Носієм суверенітету, єдиним джерелом влади в Україні є народ. Це класична формула.

З цього випливає, що державний суверенітет в Україні апіорі має загальнонародний характер. Разом з тим реальна влада в нас виявилася відірваною від народу. Це певною мірою пов'язано з вадами чинної Конституції в цій частині. У ній, зокрема, не закріплене право народу на законодавчу ініціативу. Народ у нас не може вийти із законодавчої ініціативою до Верховної

Ради. Не передбачено й прийняття Конституції, законів усеукраїнським референдумом. Не прописано здійснення контролю за діяльністю державних органів та інше. На сьогодні народ витіснений партіями з виборчого процесу.

За цих умов конституційна норма про те, що народ є єдиним джерелом влади, а отже, й державного суверенітету в Україні, я сказав би, зависає в повітрі. Та й кількість народу в Україні зменшується.

З другого боку, сама держава далеко не завжди може захистити свій державний, національний, народний суверенітет. Що тут можна сказати, якщо наша держава на сьогодні володіє всього 20 відсотками державної власності. Це, звісно, не той процент, який

дозволяє державі істотно впливати на характер економічних, зокрема, відносин. Держава випустила з рук цінні важелі впливу на стан економіки.

Потрібно, отже, нині справді забезпечити верховенство влади, верховенство державного суверенітету. Усе це має робитися в контексті співвідношення держави з громадянським суспільством.

Постає питання політичного вибору й економічних результатів взаємодії

Валерій ГЕЦЬ,
віце-президент НАН України,
академік НАН України:

– Два роки тому Національна академія наук започаткувала щорічне видання національних доповідей, перша з яких бу-

ла присвячена підсумкам майже 20-річних трансформацій у суспільному, економічному, гуманітарному просторі України. Ця доповідь викликала надзвичайно серйозну зацікавленість з боку громадськості, тільки за перший рік ми зафіксували більш як 300 тисяч посилань на неї.

Друга Національна доповідь торік була присвячена питанням доктринальних змін у реформах, і не тільки в економічних, а й у суспільних трансформаціях, суспільних модернізаціях. І ця доповідь також була прийнята громадськістю як актуальна. А щодо третьої, то винесено на порядок денний проведення відповідних міждисциплінарних досліджень з питань суверенітету в умовах глобалізації.

Отже, виходимо з класичного трактування суверенітету як інструменту, необхідного для формування єдиного політичного простору, єдиної та неділимої влади. Уже в цьому визначенні можна знайти доволі багато проблемних

питань для нашого сьогодення, як внутрішніх, так і, особливо, зовнішніх.

Що стосується внутрішніх, то це співвідношення силової влади, співвідношення грошових влад, співвідношення економічних влад та, зрозуміло, влади народу, прав людини.

У глобальному просторі спостерігається не тільки глобалізація, а й регіоналізація, тобто формування регіональних структур глобального характеру, які відіграють дедалі більшу роль у сучасному житті кожної суверенної держави.

Скажімо, постає серйозне питання стосовно таких інститутів, як Організація Об'єднаних Націй. Я дозволю собі посылитися на дослідження відомого ліберала в Росії В. Іноземцева та відомого філософа й соціолога Д. Белла. Вони багато в чому однодумці щодо постановки питання в широкому контексті про те, які порушення прав людини можуть легалізувати зовнішнє втручання у справи суверенної держави.

У контексті конституційного процесу, що розпочався в Україні, на превеликий жаль, ми зустрінемося з величезною кількістю проблемних питань, на які немає відповідей, але від яких залежить сьогодні майбутнє. Європейський Союз у політиці сусідства висунув нам низку вимог в агро-продовольчій сфері. Виконання їх фактично ставить Україну поза межі можливостей цього сектору економіки. Постає питання політичного вибору й відповідно економічних результатів цієї взаємодії. У контексті забезпечення національного суверенітету, саме в площині наших економічних стосунків, ми можемо не отримати того суверенітету, про який з вами сьогодні говоримо.

І це не тому, що переговірники з боку України не можуть знайти розв'язок проблеми, а тому, що не мають інструментів, спираючись на які можуть обстоювати, шукати

шляхи розв'язання суперечностей. У Конституції, в наших політико-правових документах немає тієї бази, за межі котрої виходити не можна. Досить часто ми за таких умов змушені підписувати документи, що декларуються певною політичною доцільністю. Але до якої межі вона може існувати?

Ще одна теза. Дослідження з питань і перспектив розвитку Європейського Союзу показують: Європейський Союз втрачає через те, що він не є нацією держави, через те, що в ньому немає централізованої влади, яка турбується про стратегічні перспективи і мобілізує населення цього регіону на вирішення довгострокових питань. В основі Європейського Союзу лежать національні суверенітети, саме завдяки яким цей союз існує та досягає певних успіхів і при цьому забезпечує один із найвищих

рівнів життя в світі, що є привабливим для масової еміграції. Разом з тим цей процес глобалізує світ, породжує надзвичайно глибокі суперечності, споглядаючи які, ми думаємо: а чи потрібно нам вступати в цей союз і в якій іпостасі ми можемо стати його членом?

Ми розуміємо, наскільки різняться в європейському просторі підходи до духовного життя, наскільки вони трансформовані під впливом суспільства споживання і як швидко ми втрачаємо свої надбання, тільки-но починаємо розвивати елементи суспільства споживання в нашій країні. Це підтверджують соціологічні опитування.

Власне кажучи, я закликаю до відкритої, творчої, найгострішої дискусії. Це дасть основу для нашої майбутньої роботи, щоб можна було спробувати хоча б на академічному рівні знайти певні відповіді.

Ми не можемо відібрати у Верховній Раді право розглядати Конституцію

Леонід КРАВЧУК,
перший Президент України:

– Спочатку ремарка щодо історії нашого питання. Древні говорили: закон – це фортеця держави. А фортецю потрібно охороняти.

Звичайно, це зрозуміло, і західні країни вже століттями живуть за цією схемою, цими принципами. А наше суспільство живе за іншими принципами, тому закон не брався до серйозної уваги, головне було рішення партії. Що партія вирішила, те й правильно.

Хочу навести приклад зі свого власного життя. На Політбюро ЦК Компартії України обговорювали важливе політичне питання. Володимир Васильович Щербицький, людина освічена та досвідчена, звертається до мене й каже: «Леоніде Макаровичу, а якщо на-

писати отак, може буде краще?». – Я відповідаю: «Буде краще, ми над цим думали, але це буде відступ від норми Конституції». Він запалив цигарку, повернувся до мене та й каже: «Товарищ Кравчук, ви дійсно вважаєте, що Конституція важче партії?».

До чого я навів цей приклад? Загалом ставлення до закону було абсолютно неадекватне, головне – рішення партії, уряду. І заздалегідь було зрозуміло, що воно підтримується всім радянським народом.

От ми жили в цей час, і в ці 20 років (незалежності України. – Ред.) прийшли, в основному, люди з того суспільства. З таким баченням і ставленням до закону, з такою характеристикою суспільства та його політичної еліти.

А останнім часом більшість людей уже й забули те, що знали, і думають тільки про одне: як стати багатим. І корпоративні групи, які утворилися сьогодні, вони, повірте, не є прихильниками дотримання Конституції. Протягом 20 років ми живемо в умовах, коли конституції змінюються, закони змінюються залежно не від стратегічних потреб, а, часто-густо, від потреб лідерів.

Досить сказати про те, що за 20 останніх років Верховна Рада п'ять разів втручалася в конституційне поле. Скажіть, чи можуть люди, суспільство, політична еліта, управлінці будувати нову державу, маючи таке «міцне» правове конституційне поле?

Тому, виходячи саме з цього, я торік у липні звернувся до Пре-

зидента В. Януковича з проханням приступити до вдосконалення Конституції та конституційного процесу. Віктор Федорович читав мою записку з липня 2010 року по лютий 2011 року, тобто дуже уважно вивчав цю проблему, і прийняв схему Конституційної асамблеї. Питання створення й діяльності Конституційної асамблеї нове для нас. Однак ми знаємо про те, що вона може бути суверенною і несuverенною.

Враховуючи те, що в Україні є чинна обрана влада, Верховна Рада, Президент, усе прийнято за законами та Конституцією, ми не можемо перебрати на Конституційну асамблею суверенну функцію, за якою вона розробила, прийняла і схвалила б Конституцію.

Тому було прийнято рішення взяти за основу несuverенну модель Конституційної асамблеї. Прийнято Указ Президента України про створення Науково-експертної групи, яка має завдання напрацювати концепцію Конституційної асамблеї, розробити її дорожню карту, затвердити склад і почати працювати.

Наше завдання – долучити до конституційного процесу найширші політичні, громадські кола, опозиційні організації для того, щоб усі могли працювати й відчути свою причетність до законотворчого процесу. За цей час народ дуже віддалився від влади, а влада пішла далеко вперед, інколи не бачачи цього народу. Це правда. Як кажуть: «Лідер високого обличчя». Усі ховайтеся. Хто його туди поставив?

Народ. А він – раз, і вже не бачить цього народу. Тому що такі закони й така Конституція, які дозволяють лідеру так далеко просунутись.

Я це веду до того, що нам потрібно навести лад у суспільстві. Для того необхідно реально залучити народ до творення змін Конституції. Я думаю, що краще це буде назвати – зміни до оновлення Конституції.

Ми не можемо переступити XIII, XIV розділи Конституції, ми не можемо відібрати у Верховній Раді право розглядати Конституцію,

але ми можемо в Конституційній асамблеї підготувати документ, усі поставити підписи, оприлюднити його та сказати, що ці напрацювання ми передаємо Президентові України, який подає документ до Верховної Ради. Верховна Рада аналізує та приймає своє рішення. Ми хочемо, щоб це рішення було на користь національних стратегічних інтересів українського народу, ми хочемо, щоб це рішення було затверджено всеукраїнським референдумом, щоб більше ні в кого не

було спокуси, прийшовши до влади, починати писати правила для своєї поведінки, для своєї команди. Це правило має написати народ один раз, і всі його повинні виконувати.

Я не думаю, що цей процес може йти швидко, він дуже складний і, я сказав би, дуже делікатний. Це займе кілька років.

Я принаймні хочу, щоб суспільство зрозуміло, що це буде не формальний процес, не фікція, а дуже серйозна робота, яка потребуватиме великих сил, знань і енергії.

29

Слово за науковцями, не дотичними до політики

Юрій МІРОШНИЧЕНКО,
народний депутат України,
Представник Президента України
у Верховній Раді України:

– Питання конституційно-правових засад державного суверенітету є актуальними в контексті тих викликів, котрі постають перед суспільством і державою. Подивімося на такі формальні ознаки, як довіра, легітимність. Інститути влади, що, власне, реалізують державний суверенітет, не мають довіри, підтримки як усередині країни, в очах суспільства, так і ззовні.

І це той виклик, котрий ми, як науковці, маємо аналізувати, а як максимум – запропонувати механізми, котрі дозволили б забезпечити державний суверенітет через правову базу.

Як народний депутат і як представник Президента України у Верховній Раді, хочу подякувати Леоніду Макаровичу за те, що він запропонував створення Конституційної асамблеї, погодився очолити Науково-експертну робочу групу, яка нині працює.

Президент відчуває, розуміє потребу змін, і недарма він такий тривалий час розглядав ваше звернення. Питання полягало не в тому, потрібно це робити чи ні. Він дав доручення і всім профільним підрозділам адміністрації, і тим політичним суб'єктам, які перебувають в орбіті Президента України, з тим, щоб знайти оптимальний механізм для напрацювання змін. Ідея асамблеї була свого часу дискредитована, бо цей інститут намагалися використати як інструмент у політичних цілях.

Президент запропонував два етапи конституційного процесу. Спочатку саме науковці, не дотичні до політики, мають напрацювати документ, який ухвалить Конституційна асамблея. Добре, що Леонід Макарович підтримує ідею не альтернативної чинній Конституції. Я також прихильник того, щоб ми не робили альтернативну Конституцію, яка буде ухвалена на референдумі, а, навіть якщо вона докорінно зміниться, провели відповідно до процедур, передбачених XII і XIII розділами.

І ще одне. Хочу захистити Конституційний Суд, бо є дискусія, зокрема й у наукових колах. Дехто пропонує передати функцію тлумачення Конституції суб'єкту ухва-

лення Конституції та законів, тобто Верховній Раді. Я категорично проти такого підходу. Тому що в питаннях тлумачення Конституції, визнання конституційності, на моє переконання, і це є світова практика, має бути незалежний суб'єкт, який складатиметься не з політиків, а з фахівців, котрі системно володіють питаннями конституційного права.

А щодо державного суверенітету, то коли є загальна тенденція обмеження національного, державного суверенітету, коли наднаціональні органи дедалі більше впливають на політику національних держав, коли міжнародні організації втручаються в реалізацію внутрішньої політики, це так чи інакше впливає на нас. І в цьому сенсі є виклики. Скажімо, держави, які вже мають конкурентні переваги, намагаються під гаслом «Торгуймо на рівних» зафіксувати свої переваги. Так само і в СОТ неоднакові умови для всіх членів. Є переваги для одних і захист внутрішніх ринків, і є абсолютна невідповідність для інших. І це також виклик.

Згадаймо, яку мету поставив Президент: вивести країну у двадцятку найбільш конкурентних держав світу. Тобто створити конкурентні переваги через правові механізми для нашої національної економіки, соціальної сфери, суспільства загалом. І як при цьому в умовах глобалізації не отримати зворотний результат, запустивши на свої ринки й до керування нашою державою зовсім інших суб'єктів.

Де нам поставити межу відкритості співпраці, де захистити свій суверенітет?

І коли ми вже говоримо про суверенітет, ми повинні говорити, напевно, й про народний суверенітет, як складову суверенітету як такого. Це питання концепції прямої демократії, ухвалення законів народом, ухвалення якихось рішень народом тощо. Однак чи є це той шлях, який дозволить нам бути конкурентними? Чи не перетвориться інструмент

або інститут прямої демократії на спосіб реалізації не нашої політики? Це питання. Чи, можливо, потрібно розвивати концепцію представницької демократії, де ми імплементуємо суб'єкти громадянського суспільства, передаючи частину функцій, скажімо, самоврядним організаціям, як, до речі, це є в Європі. Їм держава передає частину регуляторних функцій, і вони здійснюють їх у межах певних ліберальних професій або в межах певних галузей економіки.

«Почему слово «план» стало бранным»

Валентин МАМУТОВ,
академік НАН України,
директор Інституту економіко-
правових досліджень:

– Вспоминаю, в Советском Союзе был Государственный комитет по вопросам труда и заработной платы. Так вот, тогда говорили, что нам нужен комитет не по вопросам, а комитет по ответам.

У меня была сходная с вашей, Леонид Макарович, ситуация. Мне как юристу поручили дать заключение по одному сложному вопросу. Я его сделал. На этом заседании присутствовал Владимир Дегтярев, член Политбюро, и он меня спрашивает: «Хорошо, вы как юрист ответили, а как член партии вы как считаете?». Я ответил, что у нас проект Конституции рассматривался Центральным Комитетом партии, он одобрен и то, что записано в законе, это идея партии и ее нужно выполнять. И все. Есть закон, значит, нужно его соблюдать. Наверное, в этом задача и состоит.

Тема моего выступления – «Экономический суверенитет».

Какая связь с государственным суверенитетом? Исследования показывают, что государства, ко-

торые не являются экономически самодостаточными, которые не беспокоятся о своей экономической безопасности, о своем экономическом равноправии, о своей экономике, не могут иметь государственный суверенитет.

Почему мы оказываемся сейчас в такой ситуации? Потому что мы ослаблены экономически и вынуждены как-то прислушиваться то к одним, то к другим, то к третьим.

Для того, чтобы был государственный суверенитет, нужно иметь сильную экономику, то есть нам необходима политика усиления экономики. А мы шарахаемся из крайности в крайность. В свое время убрали из Конституции раздел об экономической системе. Прошло 20 лет. Что мы имеем? Ряд статей Конституции касается экономической системы. Но они не собраны, и в них нет единства. В Конституции надо создать раздел «Экономическая система», чтобы был ориентир для тех, кто проводит экономическую политику. Необходимо, наконец, на 20-м году наших бесконечных реформ четко установить, и это было в первых политических документах украинской независимости, что мы строим смешанную экономику, которая базируется на разнообразии субъектов хозяйственной деятельности разных форм собственности. Куда делись эти постулаты? Почему забыли о смешанной экономике, а говорят только о рыночной?

Это первый вопрос. Второй – о коллективной собственности, ее упразднили с 1991 года. Это послужило основанием для того, чтобы Госкомстат начал разъяснять: дескать, коллективной собственности нет, не следует и регистрировать коллективные предприятия. Так исчезла коллективная собственность.

У нас в Конституции очень хитро записали: «Собственность обязывает. Собственность не должна использоваться во вред человеку и обществу». А вот в германской

Конституции записано, что собственность обязана, должна использоваться на общее благо. Что нам мешает записать такую формулировку?

Имеется еще один момент, относящийся к экономической системе: мы впали в крайность и перестали планировать. Большинство других стран когда-то взяло на вооружение наш опыт, модернизировало его, усовершенствовало и успешно планирует. А мы... У нас слово «план» стало бранным. Скажите, можно ли что-то толковое сделать без плана? А мы хотим в такой стране, в таком состоянии чего-то достичь. Составляются десятки программ, но они же не работают без общего плана. Нужно же иметь общий баланс, чтоб знать, что происходит. Что тут непонятного? Кто-нибудь может доказать, что не нужно планировать, почему мы отменили планирование?

Значит, планирование необходимо закрепить в Конституции.

И еще один момент, это уже для того, чтобы Конституция выполнялась. Еще одна крайность: от необоснованных репрессий 30-х годов мы перешли к сплошной безответственности, у нас никто и ни за что не отвечает. Начиная с самого верха и до низа. Если нет ответственности, никакая система работать не будет. Давайте как-то перестраиваться.

Один известный философ высказывался о том, что капитализм – самая антихристианская система. И мы это видим. А Папа Римский Иоанн Павел II говорил, что социализм имеет рациональное зерно, не нужно идеализировать капитализм. Давайте будем хотя бы на уровне Папы Римского.

И все-таки наша наука всегда в значительной мере подстраивается под политику. Давайте это прекратим. Давайте сами как-то действовать. Если мы хотим играть какую-то роль, давайте влиять на политику.

Убезпечитися від тиску ззовні

Анатолій СЕЛІВАНОВ,
доктор юридичних наук,
професор, Постійний представник
Верховної Ради України
в Конституційному Суді:

– Державний суверенітет модернізується, він перетворюється через інші форми, і ми бачимо, що суверенітет як поняття, як категорія зникає з політичних платформ політичних партій. Тож виникає питання: чи закінчується суверенітет Декларацією про державний суверенітет України? Ні.

Мабуть, коли йдеться про модернізацію, а не реформу Конституції, не новий текст Конституції, ми можемо говорити про необхідність розробки, створення концептуальної моделі, прийнятної за фактичними обставинами для України, саме концепції державного, народного, національного суверенітету. А це різні категорії.

І якщо порівнювати державний і народний суверенітет, то декларації в статті 5 Конституції недостатньо. Я сказав би, що, крім змін, необхідно доповнювати Конституцію, розширювати потенціал конституційних норм.

І в цьому сенсі народний суверенітет має пріоритет. І як поняття воно має розроблятися саме паралельно зі створенням концепції

нового поняття державного суверенітету.

Чому нового підходу потребує доктрина державного суверенітету? Тому що ми маємо, по-перше, договір ЄС у редакції Лісабонського договору, тобто в оновленій редакції. 2-а, 4-а, 6-а статті говорять про те, що держави, до яких ми хочемо приєднатися, загалом ігнорують будь-який суверенітет. Вони сказали про права людини, про верховенство права, навіть згадали національну ідентичність, але про суверенітет і слова немає. Тобто фактично держава, яка приєднується, повинна відмовитися від свого суверенітету, найперше народного суверенітету.

Якщо ми підтверджуємо наявність нашого державного суверенітету, то, мабуть, через статтю 5 Конституції народний суверенітет має працювати в зовсім інших механізмах і за іншою формулою.

У нас народний суверенітет працює: референдум, вибори Президента, вибори парламенту. А третє, найстрашніше – це революції як вияв народного суверенітету. Те, що нині відбувається в Єгипті, отам народний суверенітет. А в нас формула, яка зводиться до виборчої кампанії. І все. В цьому сенсі ми розрізняємо державний і народний суверенітет. Щодо територіального суверенітету. Не можна говорити про державу, про народ, який не має територіального суверенітету. Але, з цієї точки зору, вже виявляються тенденції, котрі можуть постати перед конституційною експертною радою.

А як бути з поняттям «суверена влада»? Скажімо, суверенітет народу, території і напівсуверенітет. Чи не виникає питання, говорячи про Автономну Республіку Крим, що там уже створені умови для напівсуверенітету? Тому що Конституція вже змінюється не в той спосіб, який був передбачений 1996 року. У поданнях до Конституційного Суду представники автономії намагаються з'ясувати, як можна самостійно

приймати всі правові акти, які не відповідатимуть законодавству України, її Конституції.

Це те, що стосується внутрішнього життя. Зовнішні повноваження верховенства держави та верховенства влади загалом пов'язані з тим, що за договором ЄС вони залишаються. Тобто поки що немає таких наднаціональних органів, які брали б на себе зовнішні функції держави, котра вступає до ЄС.

Ідеться про те, що зовнішні стосунки більше торкаються не проведення самостійної політики в структурі ЄС, а саме економічної політики.

Так, ми вступили до СОТ без застережень. І це обернулося сьогодні проблемами. Але якщо ми не запишемо в Конституції про наш народний суверенітет, де буде задіяно механізм референдуму, то суспільство не матиме можливості виразити свою волю.

Скажімо, Чехія – маленька країна, але вона категорично вимагала врахування застережень до договору про Європейський Союз. Конституцію ЄС вона так і не прийняла.

Є багато публікацій, які говорять про те, що в ЄС наявний внутрішній механізм тиску для прийняття відповідних рішень, бо вони заплановані «згори». Ті ж самі механізми, що діяли в системі Радянського Союзу.

Ми повинні сьогодні забезпечити державу від цього й дати можливість майбутнім політичним та іншим силам спиратися на конституційні засади.

А поняття й категорію «народний суверенітет» слід наповнити змістом у розумінні фактичного суверенітету.

І останнє: конституційна доктрина.

Наша конституційна теорія і наше знання про народний, державний суверенітет за фактичних обставин сьогодні не збігаються, суверенітет дуже обмежений. Теорія не дає відповідей на багато питань. Чому сьогодні суверенітет має залежати від своєї бази, прав і свобод людини?

Тож виникає питання, для мене це актуально з точки зору наукового мислення: чи буде змінено Розділ II Конституції «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина»? А якщо так, то як Конституційний Суд має зреагувати по 157-й, 158-й статтях? І чи не станеться конфлікт усередині держави, який призведе до того, що народ самостійно захищатиме свої права та свободу? Адже вони, гарантовані Конституцією, є ідеалом для народу.

Фото Миколи Білокопитова.